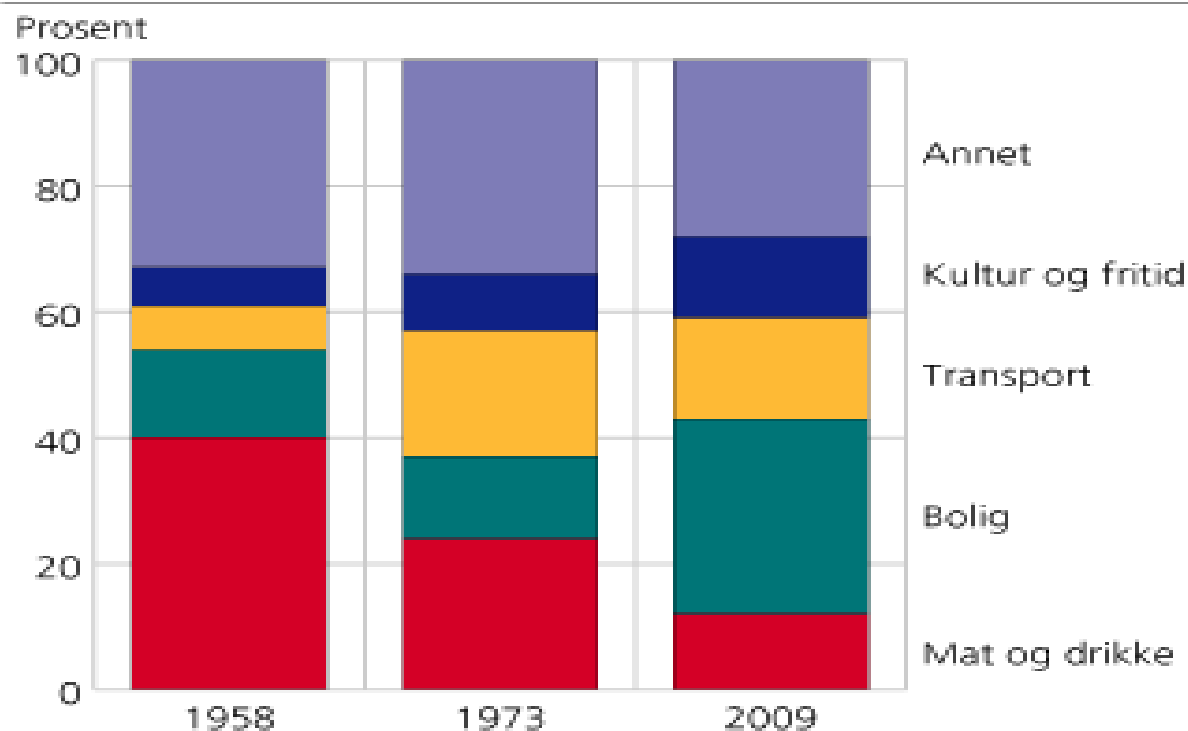

Økonomisk rasjonalitet og sosiale føringer i forbruk

Christian Poppe & Elling Borgeraas
SIFO

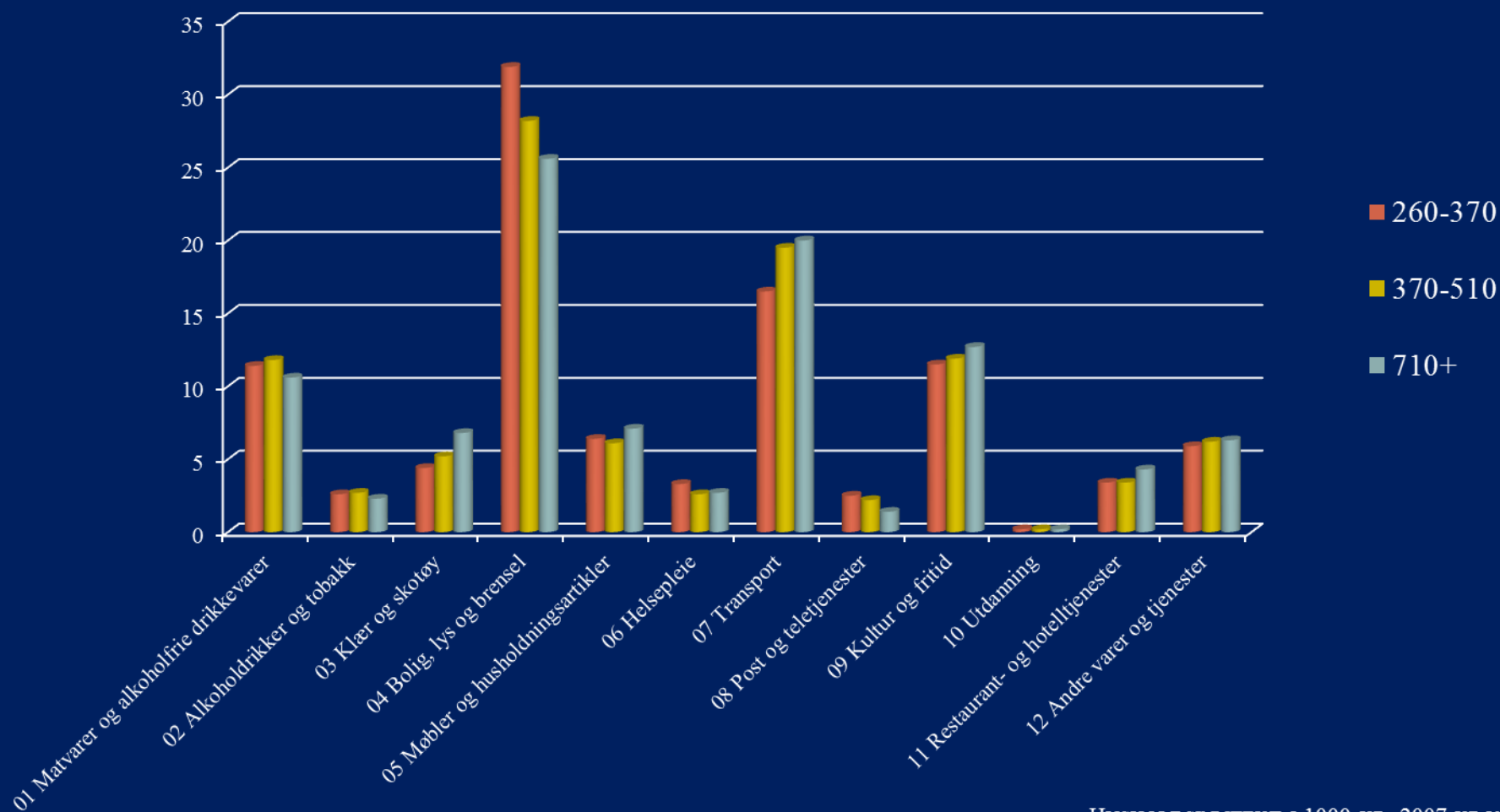
Hva bruker vi pengene på?

Fordeling av husholdningsutgifter. 1958, 1973 og 2009

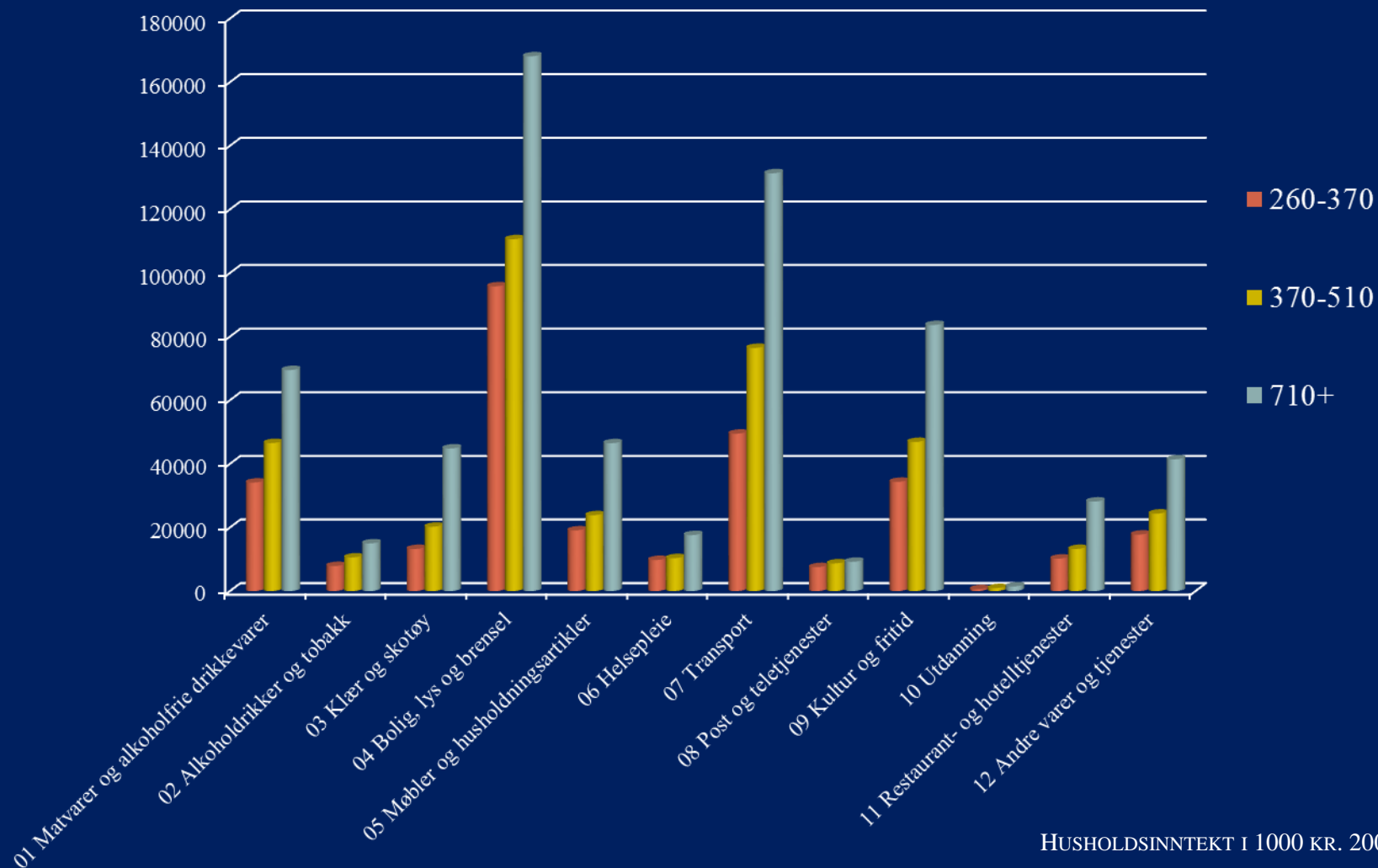

Kilde: Forbruksundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Varetyper etter inntekt; Relative tall

Varetyper etter inntekt; Absolutte tall

Giring av inntekten:

Kredittens betydning (Norge)

Total gjeld

- 1981: 153 mrd (Souce: St, melding nr 9 89/90)
- 1988: 450 mrd (Souce: St, melding nr 9 89/90)
- 2008: 1.900 mrd (Souce: SSB)

- 2008: 80% har gjeld (Souce: SSB)

(153 milliarder i 1981 tilsvare 413 milliarder i 2008)

Usikret gjeld

- Samlet usikret gjeld til husholdningene
 - 2004: 22,8 mrd. (Kilde: Finanstilsynet)
 - 2008: 43,4 mrd. (Kilde: Finanstilsynet)

(Tallene omfatter 6 finansieringsselskaper og 9 banker)

→ Utlån til husholdningene er en primus motor i økonomien

Tilgangen på kreditt er regulert

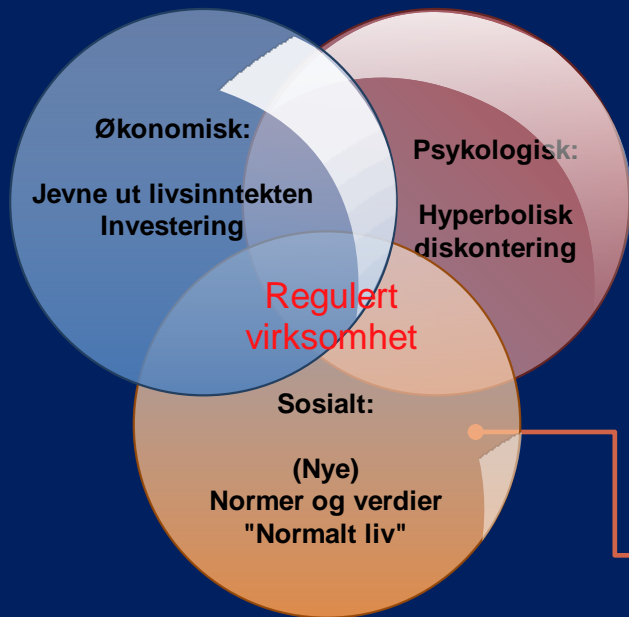
Formell regulering

- Deregulering
 - Fra direkte-kontroll til rammelovgivning
- Mål 1: Fremme ansvarlighet
 - Ansvarlig salg/bruk av kreditt
 - Gode holdninger, moral, verdier
 - Utfordring: Frihet vs. forbud
- Mål 2: Hindre uansvarlighet
 - At långivere gir den enkelte for mye kreditt
 - At låntakere tar opp for mye lån
 - Utfordring: Rettferdighet vs. selv-ansvar

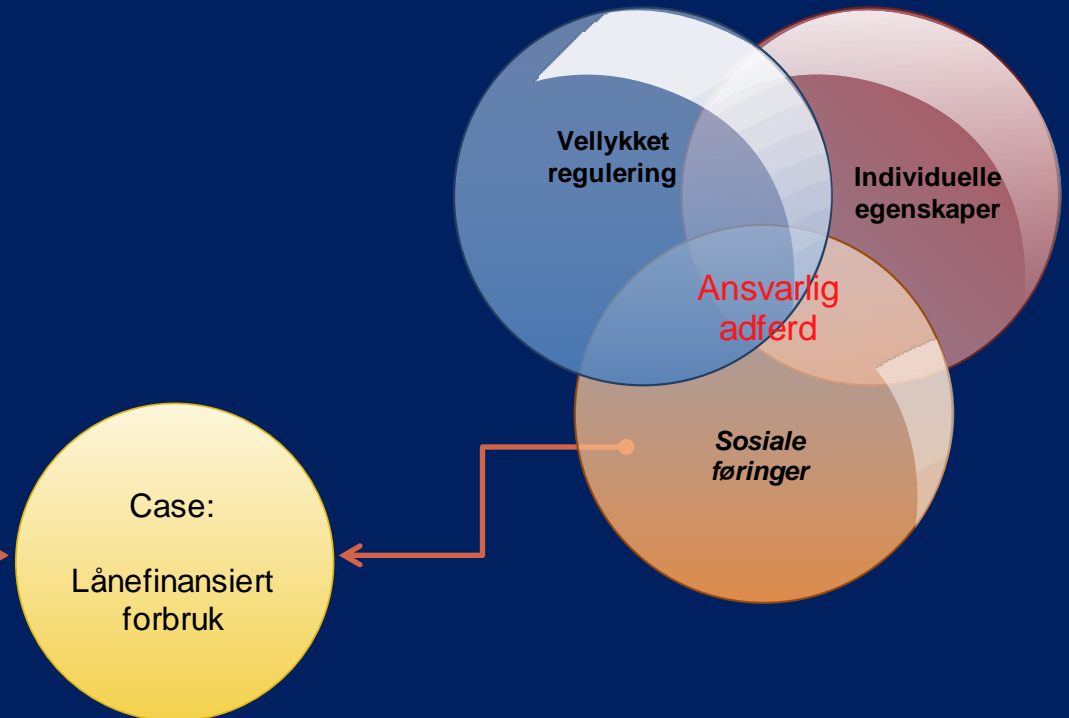

Ansvarlig økonomisk atferd

Hvorfor låner vi?

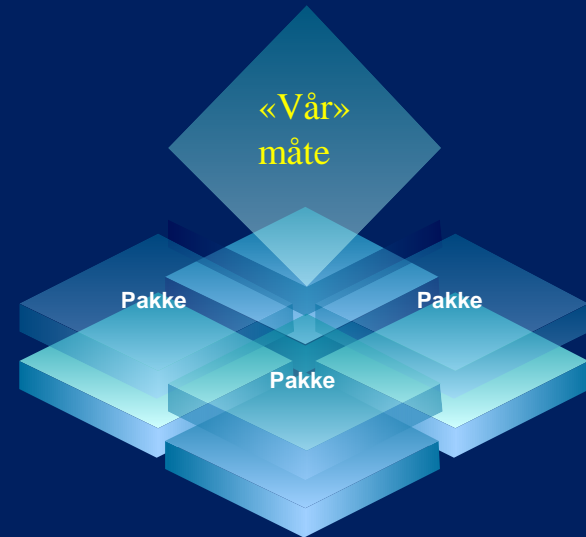
Hvorfor går vi ikke bananas?

Økonomisk praksis som «sosial arv»

Vi lærer økonomi

- Født inn i en familie med gitte ressurser
- Sosialisering hvor vi bl.a. lærer:
 - Økonomiske normer og verdier
 - Akseptable øk. karrierer
 - Forskjellen på 'vi' og 'de andre'
- Sosiale føringer som
 - .. angir hvordan øk ressurser bør brukes
 - .. oppfattes som objektiv realitet
 - .. gir grunnlag for individuelle vaner og rutiner

Et begrep fra USA i 50-årene:

Standardpakker

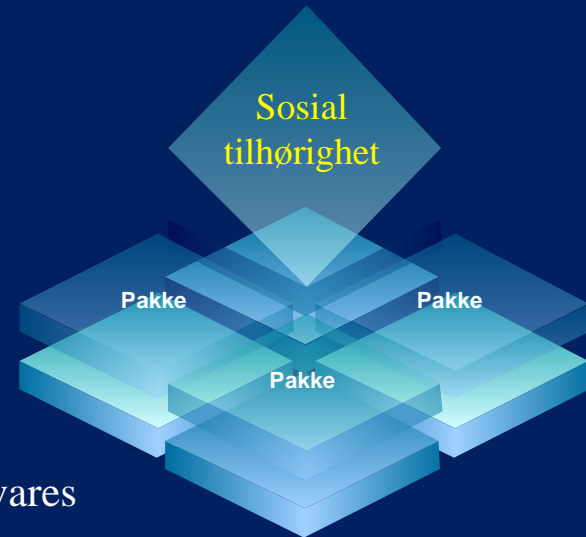
- En liste av varer og tjenester som..
 - .. dekker husholdningenes behov ..
 - .. som kulturelle enheter
 - .. gir muligheter for symbolsk differensiering
 - Kjønn
 - Alder
 - Generasjonsroller
 - .. Og som følgelig er knyttet til sosiale posisjoner
- En kulturell kode for sosialt akseptert forbruk
 - Internalisert
 - Varierer med sosial bakgrunn
- Stabilt innhold gitt at inntektene endres moderat
- Standardbudsjettet vs. sub-kulturelle pakker

Historisk-materiell basis: markedet

Pakker som sosiale kunnskapsbaser

- En sosial ressurs: Hvordan å omsette økonomiske ressurser i sosial prestisje
 - **Analogi: smultring**
 - **Polarisering, ekskludering**
 - **Positiv og negativ avgrensing**
 - **Diffust innhold**
- Variasjonsbredde: Bunnivå - toppnivå
- Symbolkunnskap: markering av sosial tilhørighet
- Pakker..
 - ..gir sosial identitet
 - ..gir sosial trygghet: vaner som må begrunnes/forsvares
 - ..er innrettet mot ulike sosiale arenaer
 - ..blir vedlikeholdt med hverdagssnakk (bebreidelser, humor, støtteerklæringer..)
 - ..har ulik prislapp
 - ..er basert på ulike lånebehov

Kan pakkene spores i virkeligheten?

Egenskaper å gripe fatt i

- Ressurser
 - Klasse og status
 - Formue
 - Inntekt
 - Utdanning
- Symbolsk differensiering
 - Alder
 - Kjønn
 - Generasjonsroller

Metode

- Fokusgrupper
 - Standardpakkene er diffuse, uartikulerte
 - Standardpakkene som sosial forhandling
 - Hverdagssnakk
 - Sosiale sanksjoner
 - Diskusjon som metode for å tydeliggjøre

Fire standardpakker

Pakke-orientering:
Skjer innenfor et
kontinuum

Nedre

Hund, fornyelser i
hjemmet, sosialt
vertskap, ferie

Øvre

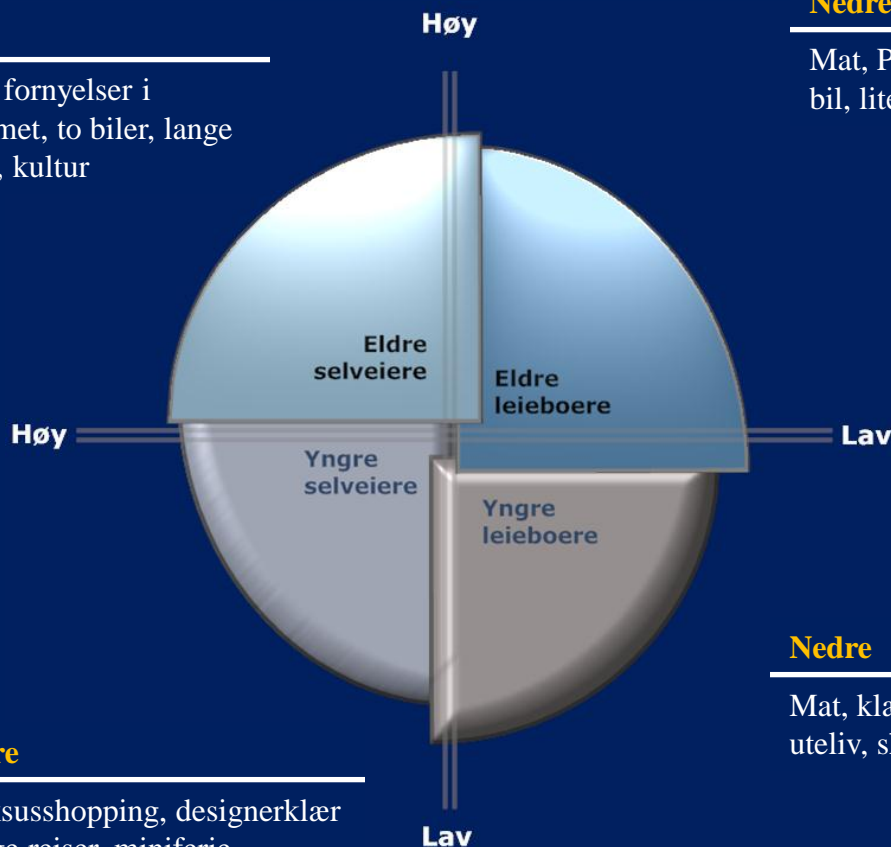
Store fornyelser i
hjemmet, to biler, lange
ferier, kultur

Nedre

Mat, PC, sigaretter,
bil, liten ferie

Øvre

Ferie, teater, god råd,
planter til haven

Nedre

God mat, vin, uteliv,
shopping, reiser

Øvre

Luksusshopping, designerklær
lange reiser, miniferie

Nedre

Mat, klær, strøm,
uteliv, shopping

Øvre

Mer uteliv, mer shopping,
utenlandsferie

Lånefinansiering av forbruk

Langsiktig
vs.
Kortsiktig

Låneformål:

Basisbehov: uforutsette utgifter, briller

Opplevelser: Unntaksvis

Fornyelser: bad, kjøkken, carport, tak

”Jeg har lavet en opsparing i huset ved at lægge min egen arbejdskraft i det. Så har vi lånt til bil af de penge. Vi har forbedret vores købekraft.”

Låneformål:

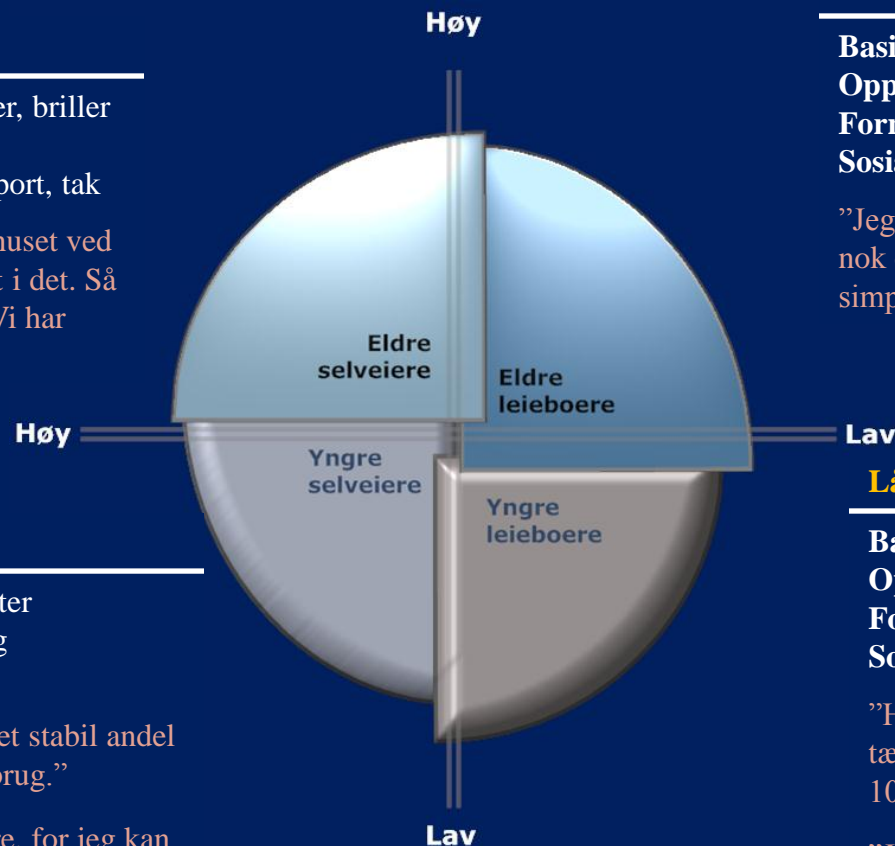
Basisbehov: uforutsette utgifter

Opplevelser: reiser, shopping

Fornyelser: møbler

”Jeg tror, jeg har haft en meget stabil andel af min løn, der er gået til forbrug.”

”Jeg er så modsat af alle andre, for jeg kan ikke finde ud af at spare op overhovedet.”

Låneformål:

Basisbehov: klær, mat, briller, sykkel

Opplevelser: Nei

Fornyelser: Hviteware, TV, PC

Sosiale forpliktelser: gaver

”Jeg har lånt til en sykkel. Det er godt nok en del år siden, men jeg var simpelthen nødt til å ha en.”

Låneformål:

Basisbehov: klær,

Opplevelser: reiser, shopping

Fornyelser: møbler, TV, PC

Sosiale forpliktelser: gaver

”Hvis jeg nå skulle låne 2.000, så har jeg tenkt, at jeg like så godt kunne låne 10.000, nå jeg var i gang.”

”Jeg tror, man er tilbøyelig til å runde opp, og så går resten til tant og fjas.”

Legitime midler

Legitimt

Friværdi,
(kredittkort)

”Lån til forbruk i friværdien, hurtige forbrukslån, lån fra venner og familie, og sådan noget creditcards, og så køb på afbetaling. Det er noget jeg synes er vederstyggeligt.”

Ikke legitimt

Hurtige forbrukslån
Forbruke friværdien

Legitimt

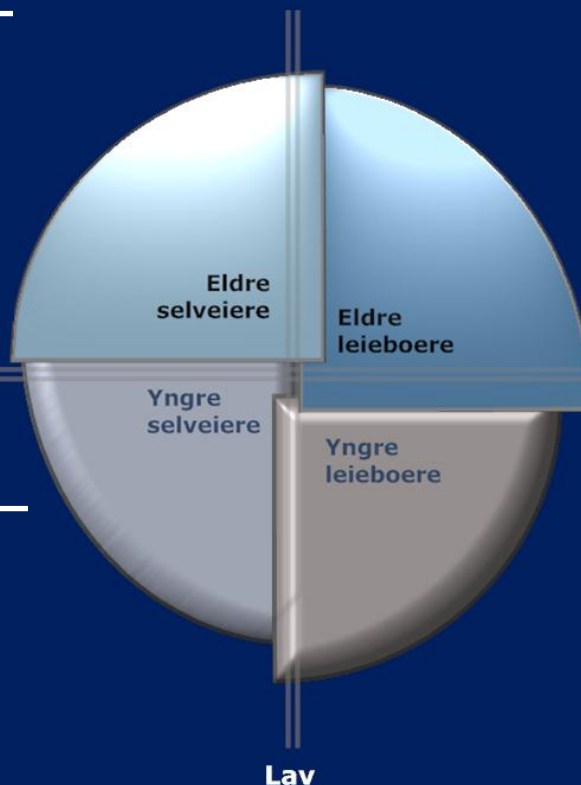
Kassekreditt,
kredittkort

”Man kan sagtens have gratis kredit, hvis man lige har behov for det.”

”Det primære er nydelse, nydelse, nydelse. Det er simpelthen for at forsøde hverdagen.”

Høy

Høy

Legitimt

(Kort i butikk,
kredittkort)

”Jeg vil bare helst ikke selv. Man skal jo også kunde betale det.”

Ikke legitimt

Kreditt...

Legitimt

Kassekreditt

”Jeg bare fik kassekredit, da jeg skulle flytte til et indskud. Det er derfor jeg har den.”

”Til sist gik jeg ned i banken og afleverede Mastercard’et. Jeg kunne ikke styre det.”

Ikke legitimt

Hurtige forbrukslån
Kredittkort

Det moralske forsvaret

Hovednorm:
Man skal ikke låne penger
til forbruk

Forsvar:

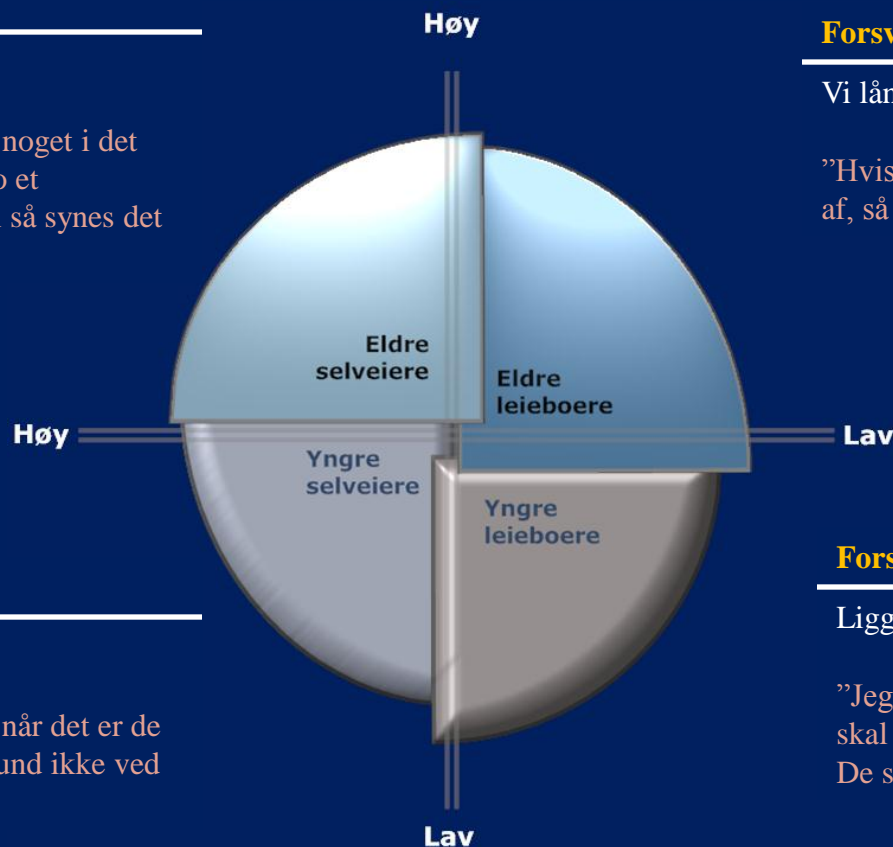
Vi låner av oss selv

”Friværdien giver jo plads til noget i det daglige forbrug. Men det er jo et definitionsspørgsmål om man så synes det er et lån.”

Forsvar:

Vi er ikke som dem

”Jeg synes, der er ærgerligt, når det er de mennesker, der i bund og grund ikke ved bedre.”

Forsvar:

Vi låner kun i nødsfall

”Hvis kjøleskabet eller vaskemaskinen står af, så vil man givetvis skulle låne til det.”

Forsvar:

Ligg unna!

”Jeg har alltid været sur over, at banken skal vide, hvad jeg skal bruge pengene på. De skal bare tage stilling til min økonomi.”

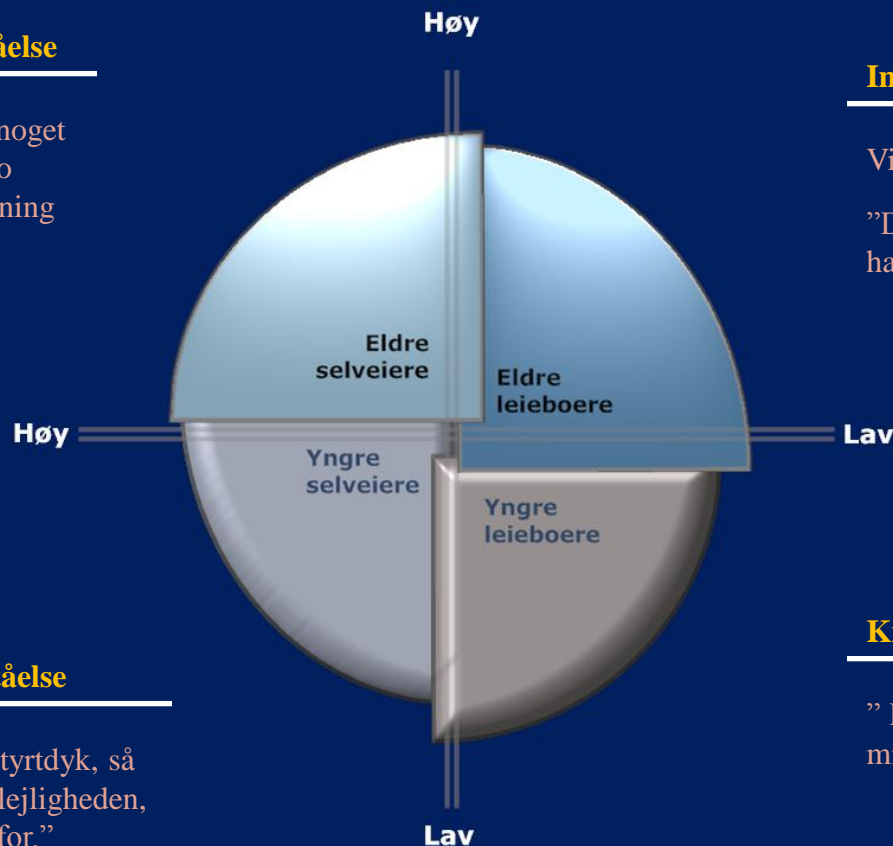
Buffer

Friverdi – God risikoforståelse

”Indfrielse av lån i huset til noget bedre .. Så de gamle bliver jo indfriet, så ydelse og forrentning er bedre fremover.”

Friverdi – Lav risikoforståelse

”Selv om markedet tok et styrtdyk, så har jeg så meget friværdi i lejligheden, så det er jeg ikke så bange for.”

Mulige buffere:

Lønn
Oppsparte midler
Friverdi
Kredittmuligheter

Ingen – Bekymret for inntektstap

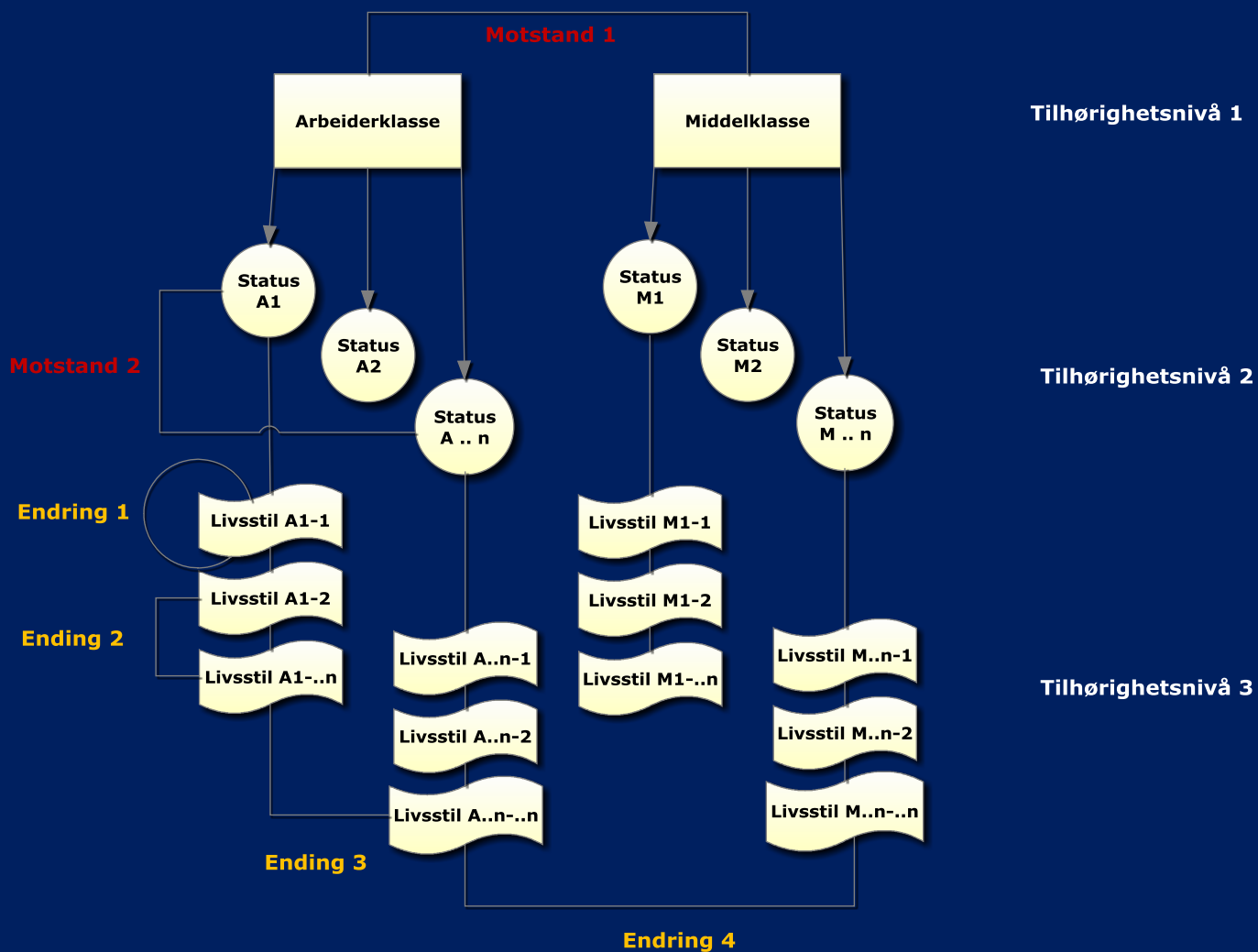
Vi legger i hvert fald ikke til side.”

”Det værste der kan ske er, hvis jeg ikke har penge nok, når jeg går på etterløn.”

Kreditt – Lav risikoforståelse

” I min verden indgår kassekreditten som mit rådighedsbeløb hver måned”

Hvorfor er endring av forbruket vanskelig?

Hvorfor er endring av forbruket vanskelig?

Kreditt destabiliserer pakkene

- Store endringer i pakkens innhold over kort tid
 - **Giring: BÅDE inntekt og kreditt**
 - **Nyhet: fra sparing til kreditt**
- Pakkene blir stadig mer basert på lån/kreditt
 - **Cashflow (for de mindre velstående)**
 - **Rammelån (for de velstående)**
- Holdningsendringer

Kulturelt etterslep i dugelighet

- Nye historisk-materielle betingelser
 - Avhengighet til markedskreftene
 - Ny risiko, nytt selv-ansvar
 - **Umulig å dekke opp med velferdsordninger**
- Mangelfull erfaring og forståelse av
 - **Markedets virkemåte**
 - **Buffere**
- **Det sosialt fornuftige er ikke alltid økonomisk rasjonelt...**